

Департамент освіти і науки Дніпропетровської облдержадміністрації
Дніпропетровський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
КЗО «Навчально-реабілітаційний Центр «Веселка» ДОР»

Початкові етапи роботи над формуванням вимови

Макаренко С.М.

м. Дніпропетровськ

Укладач:

Макаренко С.М.

Під загальною редакцією директора КЗО «Навчально-реабілітаційний Центр «Веселка» ДОР», Заслуженого працівника освіти України, відмінника освіти України, вчителя-методиста, спеціаліста вищої категорії **Шарої Т.В.**

Рецензенти:

Родименко І.М., завідувача кафедрою корекційної педагогіки ДОШПО,
кандидат педагогічних наук.

Гарнюк Л.Г., старший викладач кафедри корекційної педагогіки ДОШПО,
кандидат педагогічних наук.

Методичний і дидактичний матеріали підготовлені для використання у роботі педагогів, батьків для розвитку усного мовлення, мислення, пам'яті у дітей з вадами слуху.

Матеріали можуть також використовувати у своїй роботі педагоги спеціальних та дошкільних навчальних закладів.

Дніпропетровськ, КЗО «Навчально-реабілітаційний Центр «Веселка» ДОР»

2013 – 44 стор.

Затверджено

вченою радою ДОШПО

Протокол № 3 від 29.05. 2014 р.

"Дитя мислить формами, звуками, відчуттями взагалі, і той марно і шкідливо насилував би дитячу природу, хто захотів би змусити мислити інакше. Дитя вимагає діяльності безперестанку і стомлюється не діяльністю, а її одноманітністю і однобічністю".

Ушинський К. Д.

1. Вступ. Слух і навколишній світ.

Дійсність, що оточує нас, відбивається завдяки звукам значно повніше, ніж лише при зоровому сприйнятті. Звуки надають сигнал про наявність об'єктів і процесів, які ми не бачимо. Огляд завжди здійснюється частинами і послідовно. Звуки ж можуть сприйматися одночасно. Видима частина дійсності заповнюється об'єктами, що знаходяться в невидимих в даний момент ділянках оточення, але сприйманих слухом. Таким чином, слух сприяє більш повному, ширшому і цілісному віддзеркаленню навколишньої дійсності. Повне або часткове зниження здібності знаходити і розуміти звуки говорить про наявність порушення слухової функції, що негативно відбивається на психічному розвитку дитини, обмежує пізнання навколишнього світу, призупиняє процес оволодіння знаннями, вміннями і навичкам. В зв'язку з цим стає зрозумілим важливість і необхідність корекційного направлення в навчанні і вихованні дітей з порушенням слуху. Дослідження Л.С.Виготського говорять про те, що в розвитку дитяти існують оптимальні терміни для кожного виду навчання, і думка про те, що чим старше дитя, тим легше його навчати, за своєю суттю невірна. Терміни навчання визначаються сенситивними періодами в розвитку кожної функції. Тому, якщо при порушеннях слуху своєчасно не буде проведена діагностика і не надана адекватна сурдопедагогічна допомога, то дитя, після закінчення сприятливого для освоєння рідної мови віку або зовсім не зможе освоїти усне спілкування, або його усна мова не відповідатиме прийнятним нормам. Підкреслюючи важливість надання саме ранньої допомоги

дітям з порушеннями слуху, відзначають, що компенсація порушень слухової функції повинна здійснюватися за допомогою широкого залучення рухового - кінестетичного і зорового, аналізаторів, які сприяють утворенню складних асоціативних зв'язків, для запобігання відставанню в мовному, моторному і когнітивному розвитку дітей з порушеннями слуху.

2. Педагогічна реабілітація.

Аналізуючи вислів відомого психолога, педагога стає зрозумілим, що найбільш важким завданням виховання і навчання дитини з порушенням слуху є формування у неї потреби говорити з іншими людьми у природній, прийнятій манері – усною мовою, що стає головною проблемою.

Під час будування процесу навчання усній вимові глухих дітей використовують всі збережені аналізатори. Розвиток усіх компенсаторних можливостей повинно проходити за схемою, де провідними стають кінестетичні відчуття.

Системне вивчення рухової сфери дітей з вадами слуху показує, що у більшості з них недосконалість рухів спостерігається у всіх компонентах моторики: загальній (великій), моторики обличчя і артикуляції, у тонких рухах кистей і пальців рук, а також труднощі в регуляції і контролі довільних рухів.

У корі головного мозку мовна область розташована поряд з руховою, тому робота по формуванню і вдосконаленню довільної моторики розглядається як необхідна складова частина комплексної системи корекційно - педагогічної дії. Чим більше приділяється увага цьому питанню, тим ефективніше і швидше буде досягнутий позитивний результат. Тому роботу по формуванню і корекції усної мови дошкільників, які мають вади слуху, ефективно розпочинати з ігор і вправ, направлених на розвиток довільної моторики (загальної, дрібної моторики пальців рук, мімічної і артикуляційної).

3. Розвиток моторики та її значення.

Робота по розвитку моторики обличчя і артикуляції включає:

- * гімнастику органів артикуляції;
- * логопедичний самомасаж;
- * ігри для розвитку мовного дихання і фонемного сприймання;
- * мімічні вправи.

Мета роботи: відпрацьовування повноцінних рухів і певних положень органів артикуляції, необхідних для правильної вимови звуків, керування роботою дихальних м'язів, формування довготривалого економного видиху тобто грудо-брюшного типу дихання, що є базою для формування мовного дихання, розвиток уміння передавати мімікою різні відчуття.

Звуки мови утворюються в результаті складного комплексу рухів органів артикуляцій – кинем. Вироблення тих чи інших кинем відкриває можливість освоєння таких мовних звуків, які б не могли би бути виголошені через її відсутність. Людина правильно виголошує різні звуки ізольовано, в

мовному потоці, завдяки силі, достатній рухливості і диференційованій роботі органів мовного апарату. Порухення слуху, нерозвиненість та млявість м'язів обличчя, язика, нижньої щелепи, м'якого піднебіння, губ і, як наслідок, їх недостатня рухливість є причиною неможливої або поганої вимови. Вдосконаленню рухів органів артикуляцій, необхідних для правильної вимови звуків і підготовці мовного апарату до мовного навантаження сприяє проведення артикуляційної гімнастики.

3.1. Артикуляційна гімнастика.

Метою артикуляційної гімнастики є вироблення повноцінних рухів і певних положень органів артикуляції, уміння об'єднувати прості рухи в складні, необхідні для правильної вимови звуків

Артикуляційна гімнастика є основою формування мовних звуків — фонем — і корекції порушень вимови звуків будь-якої етіології і патогенезу;

вона включає вправи для тренування рухливості органів артикуляції, відпрацьовування певних положень губ, язика, м'якого піднебіння, необхідних для правильної вимови як всіх звуків, так і кожного звуку тієї або іншої групи.

Матеріал для артикуляційної гімнастики підбирається у певній послідовності — від простих вправ до більш складних. В ході вправ всі рухи органів артикуляції здійснюються послідовно, з паузами перед кожним новим рухом, щоб можна було контролювати якість руху, а дитина могла відчувати, усвідомлювати, контролювати і запам'ятовувати свої дії.

Закріплення будь-якого навику вимагає систематичного повторення дії, тому артикуляційна гімнастика проводиться щодня, щоб рухові навички, котрі виробляються, ставали міцнішими.

Виконання вправ артикуляційної гімнастики вимагає від дитини великих енергетичних витрат, певних зусиль і терпіння. Щоб дитина не втратила інтерес до занять, артикуляційну гімнастику не потрібно проводити за шаблоном, нудно. Треба залучити дитину в активний процес, створити відповідний емоційний настрій, викликати живий інтерес, позитивне відношення до занять, прагнення правильно виконувати вправи. Для цього необхідно використовувати гру, як основну діяльність дітей, найприроднішу і привабливішу для них форму занять. Для барвистого і забавного оформлення гри-заняття підбираються картинки, іграшки. Гімнастика для рук, ніг - справа звична і знайома. Зрозуміло адже, для чого ми тренуємо м'язи - щоб вони стали сильними, спритними, рухливими. А ось навіщо язик тренувати, адже він і так «без кісток»? Виявляється, язик - головний м'яз органів мови. І для нього, як і для всякого м'яза, гімнастика просто необхідна. Адже язик має бути досить добре розвинений, щоб виконувати тонкі цілеспрямовані рухи, іменовані звуковимовою.

Спочатку гімнастику артикуляції необхідно виконувати перед дзеркалом. Дитина повинна бачити, що робить язик, рот, щоки, зуби. Ми, дорослі, не замислюємося, де знаходиться в даний момент язик (за верхніми зубами або за

нижніми). У нас артикуляція - автоматизована навичка, а дитині необхідно через зорове сприйняття набувати цього автоматизму, постійно вправляючись. Якщо деякі вправи не виходитимуть з першого разу, не треба засмучуватися. Необхідно повторювати ще і ще, бути терплячим, ласкавим і спокійним, і усе вийде. Займатися з дитиною потрібно щодня по 5-7 хвилин. Після того, як дитина освоїла декілька вправ, можна придумати казку, в якій були би присутні елементи гімнастики.

3.1.1. Артикуляційні вправи

	1	Віконце(Бегемот) <ul style="list-style-type: none"> * широко відкрити рот - «жарко» *закрити рот –« холодно »	
	2	Чистимо зубки <ul style="list-style-type: none"> *посміхнутися, відкрити рот *кінчиком язика з внутрішньої сторони «почистити» по чергово нижні та верхні зуби	
	3	Місимо тісто <ul style="list-style-type: none"> *посміхнутися *пошльопати язиком між губами – « пя – пя – пя – пя – пя – пя » *покусати кінчик язика зубами (ці два рухи виконувати по черзі)	
	4	Чашечка <ul style="list-style-type: none"> *посміхнутися *широко відкрити рот *висунути широкий язик надати йому форму «чашки» (злегка підняти кінчик язика)	
	5	Дудочка <ul style="list-style-type: none"> *з напруженням витягти уперед губи (зуби зімкнуті).	
	6	Парканчик (Жабка) <ul style="list-style-type: none"> *посміхнутися, з напруженням показати зімкнуті зуби.	

7

Маляр

- *губи у посмішці
- *рот напіввідкритий
- *кінчиком язика погладити (пофарбувати) піднебіння

8

Грибочок

- *посміхнутися
- *цокати язиком наче їдемо на лошаті
- *присмоктати широкий язик до піднебіння

9

Киця

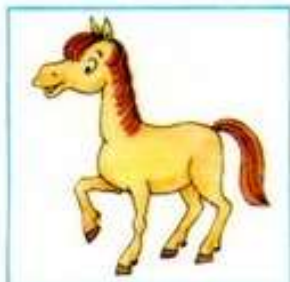
- *губи у посмішці, рот відкритий
- *кінчик язика впирається у нижні зуби
- *вигнути язик горою, впираючи кінчик язика у нижні зуби

10

Мишоловка

- *губи в посмішці
- *рот напіввідкритий
- *вимова довгого «а – а - а»
- прикусити широкий кінчик язика (піймали мишу за хвостик)

11

Лоша

- *втягти губи
- *рот напіввідкрити
- *цокати «вузьким» язиком (ніби цокає копитом лоша)

12

Пароплав гуде

- *посмішка
- *рот відкритий
- *з напруженням промовити довге «И- и- и»

13

Слоненя п'є

*витагнути губи трубою, утворити «хобот слоненяти»

*«набирати водичку», злегенька при цьому прищмокувати

14

Індики кричать

*швидко рухати язиком

по верхній губі - «бль –бль –бль»

15

Горіхи

*рот закритий

*кінчик язика з напруженням по черзі упирається в щоки

*на щоках утворюються

тверді кульки – «горішки»

16

Гойдалка

*посміхнутися

*відкрити рот

*кінчик язика за верхні зуби

*кінчик язика за нижні зуби

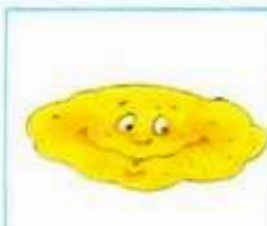

17

Годинник

*посміхнутися, відкрити рот

*кінчик язика (як стрілку годинника) переводити з одного кута рота до другого

18

Млинці

*посміхнутися

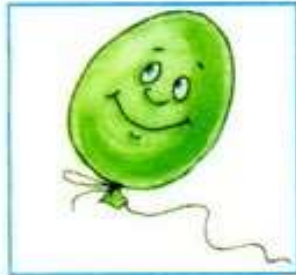
*напіввідкрити рот

*покласти широкий язик на нижню губу

19

20

21

22

23

24

Смачне варення

*посміхнутися

*відкрити рот

*широким язиком у формі «чашки»
облизати верхню губу

Кулька

*надути щоки

*здути щоки

Гармонь

*посміхнутися

*зробити «грибочок» (присмоктати
широкий язик до піднебіння)

*не відриваючи язика

відкривати і закривати рот (губи не
смикати)

Барабан

*посміхнутися

*відкрити рот

*кінчиком язика за верхніми зубами:
«ди –ди –ди»

Парашут

*на кінчик носа покласти

ватну кульку

*широким язиком у формі «чашки»
який прижаний до верхньої губи,
здути ватну кульку з носа вгору

Загнати м'яч у ворота

*«виштовхнути» широкий язик між
губами

*дути із зажатим між губами язиком
(щоки не надувати)

3.1.2. Казки з елементами артгімнастики.

Артикуляційна вправа «Котик Мурчик»

- Котик дме на молоко (дути на стиснутий між губами широкий язик, щоки не надувати «Загнати м'яч у ворота».)
- Котик ладкає молоко з блюдця (робити рухи, ніби ладкає молоко, широким язиком «Смачне варення».)
- Котик облизується (кругові рухи язиком з внутрішньої сторони губ «Почистимо зубки».)
- Котик позіхає: а-а-а(широко відкрити рот «Бегемот».)
- Котик побачив мишку, здивувався: о-о-о(губи округлити «Бублики».)
- Котик лякає мишку:у-у-у (губи витягти у трубочку «Дудочка».)
- Котик задоволений собою (надувати та здувати щоки «Кулька».)

Артикуляційна вправа «Їжачок»

- Їжачок умивається (кругові рухи язиком по губах «Чистимо зубки, облизуємо губки».)
- Їжачок чепуриться, розчісується (почухати верхніми зубами нижню губу «Гребінець».)
- Їжачок фиркає (прикусити верхнім зубами нижню губу:ф-ф-ф.)
- Їжачок їсть яблука (надувати по черзі щоки «Горішки», «Полощемо ротик».)
- Їжачку смачно, він посміхається: и– и -и (в посмішці показати зімкнені зуби «Пароплав гуде» «Парканчик»,)
- Їжачок втомився, позіхає: а-а-а (широко відкрити рот «Бегемот».)

3.2. Емоції та міміка обличчя.

Міміка тісно пов'язана з артикуляцією і, стимулюючи дитину змальовувати на обличчі різні емоції, ми сприяємо розвитку у нього не лише мімічної, але і артикуляційної моторики, зокрема розвиваємо рухливість м'язів губ і щік. Ігрові творчі завдання допомагають дітям вчитися розуміти емоційний стан іншої людини і уміти адекватно виражати свій власний.

Емоційні стани:

Піктограми емоцій.

Добрий - злий

Сміється - плаче

Радісний - сумний

Страх - спокій

3.2.1. Пантомімічні вправи.

Гра «Чарівний мішечок».

У чарівному мішечку лежать іграшки: кішка, собака, вовк, лисиця, заєць, ведмідь, миша, їжак, пташка. Дітям по черзі пропонують дістати іграшку, назвати її (жестом, усно, дактильно) і обіграти, а саме передати мімікою обличчя, рухами, голосом звички тварин.

Можна використати піктограми і запропонувати дітям показати якій емоції відповідає тварина (добра, зла, хитра, боязка, весела, лінива, спокійна, страшна) або яку емоцію вона викликає.

Гра «Різнокольорова вода».

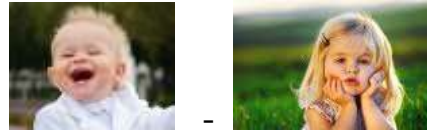
Дитині пропонується розфарбувати воду в різні кольори. Запитайте в дитини, як зробити «сердиту воду», «добру», «веселу». Можна розфарбовувати воду в найрізноманітніші настрої. Покажіть дитині, як можна за допомогою однієї і тієї ж фарби

отримати різні відтінки і як при цьому зміниться «настрій» води. Наприклад, чорна вода була «сердитою», а сіра стала вже «задумливою». Показати відповідні піктограми. Запропонувати знайти на малюнку або передати відповідну емоцію.

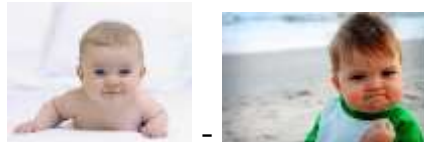
Гра «Настрій»

Діти сидять у колі і перекидають один одному м'яч. Ведучий кидає його одному з дітей і називає будь-який настрій або емоцію. Дитина повертає м'яч і називає протилежний настрій. Наприклад:

Веселий – сумний

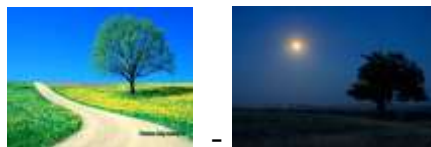
Добрий – злий

Гарячий – холодний

Світлий – темний

Вправа «Зображення емоції».

Дорослий показує дітям картинки із зображенням емоцій: радість, сум, подив, злість, страх, сором, цікавість.

Завдання дітей – визначити, яке почуття виражає картинка. Потім дорослий пропонує зобразити дітям кожну з емоцій.

Вправа «Вгадай емоцію».

На столі картинкою вниз викладаються схематичні зображення емоцій. Діти по черзі беруть будь-яку картинку не показуючи її іншим. Завдання дитини – за схемою вгадати емоцію, настрій і зобразити її за допомогою міміки, пантоміміки, голосових інтонацій.

Інші діти-глядачі повинні визначити, яку емоцію переживає, зображує дитина.

Вправа «Який на смак, який на запах». Виразити задоволення від приємного запаху суничного варення, запаху троянди, аромату яблука. Солодке яблуко. Передати емоційний стан: ви їсте солодке яблуко, солодкий виноград, кислий лимон, терпку хурму або айву.

Виразити свій стан в ситуаціях: бачите черв'яка в яблуці, черв'як гризе яблуко.

3.2.2. Комплексне заняття з розвитку мови та ознайомленню

з оточуючим на тему: «Стан погоди. Мої емоції та настрої.»

МЕТА: вчити на основі порівнянь, практичних спостережень розрізняти різні стани погоди, надавати характеристики і передавати емоційні стани. Розвивати вміння відчувати, пантомімічну виразність, усно - дактильну мову, творчі здібності, працювати в групі.

ПОПЕРЕДНЯ РОБОТА. Спостереження під час прогулянки за станом неба; Робота в куточку природи. Знайомство з темами: «Кольори», « Частини доби», «Веселий-сумний», бесіди, пояснення.

Обладнання:

- малюнки різних станів неба;
- макети сонця, хмари;
- картки з піктограмами, таблички;
- склянка з водою, фарби, пензлики.

Словник: добрий ранок, сонце, хмара, дощ, жовтий, синій, чорний, веселий, сумний, добрий, злий, радісний, погода сонячна, погода хмарна, склянка, фарби, пензлик, вода.

Методичні прийоми: слухозорове сприймання, жестова, уснодактильна, усна, спряжена, відображена, самостійна мови, фонетична ритміка, глобальне читання, гра, бесіда, пояснення.

1.Організаційний момент.

Глобальне читання табличок, жестова мова.

Вч.- Добрий ранок, діти.(Добрий ранок.)

Вч.- Хто перший вранці встає. (Сонце.)

Вч.- Правильно. А зараз станьте рівно. Привітаємо сонечко(сонце).

2.Фонетична ритміка.

Вимова слова за допомогою елементів фонетичної ритміки.

О _____ Е _____ О _____.

СО __ НЕ _____ Ч КО _____

СОНЕЧКО.

СОНЕЧКО, ПРИВІТ!

О _____ Е _____.

СОН-ЦЕ.

ПРИВІТ, СОНЦЕ.

Жестова мова, ритмічні рухи.

3.Основна частина.

Сюрпризний момент.

Вчитель заносить макет світила

Вч.- Подивіться, що до нас завітало? (Діт.- Сонце.)

Жестова, усно - дактильна мова.

Психогімнастична вправа « Дбайливе сонечко».

Вранці сонечко встає високо
Вечорі заходить з неба далеко
Вдень гуляє по небу воно
Зігріває всіх, промінці розкинувши широко.

Жестова мова, ритмічні рухи.

Вч.- У сонця багато променів. Вони добрі і веселі, а зараз вони з вами пограють.

Заняття проводиться в ясну погоду. За допомогою люстерка вчитель пускає «сонячного зайчика». Це викликає позитивні емоції. Діти радіють.

Вчитель виставляє на наборному полотні дві піктограми «ВЕСЕЛИЙ-СУМНИЙ». Ілюстрації з різним станом неба. Увагу дітей концентрує на емоціях.

Глухі діти будують свої відповіді за допомогою жестів, усно - дактильно; які слабо чують, усно – дактильно.

Вч.- Хто це? (-Хлопчики.)

Вч.- Правильно, хлопчики, а звать їх «ВЕСЕЛИЙ» та «СУМНИЙ»

Вчитель повертає піктограми.

Вч.- Ой, що трапилося, хлопчики відвернулися? А я знаю чому! Вони хочуть аби ми їх погукали. (-«ВЕСЕЛИЙ» «СУМНИЙ».)

Вчитель пропонує дітям за допомогою пальцевої азбуки і усної мови спряжено сказати імена хлопчиків. (Піктограми повертаються. Діти радіють.)

Вч.- А зараз ми будемо виконувати наступне завдання, а хлопчики «ВЕСЕЛИЙ» ТА «СУМНИЙ» нам допоможуть.

Вчитель привертає увагу дітей до ілюстрацій.

Вч.- Діти, що ви бачите на небі? (- Сонце (-На небі сонце.)

Вч.-Коли ви бачите на небі сонце , яка погода? (- Погода сонячна.)

Вч.- Вам весело чи сумно?(Діти обирають відповідну піктограму «ВЕСЕЛИЙ» - Весело).

Вч. -Правильно.

Вчитель пропонує розглянути наступні картинки.

Вч.- Що це?(-Хмара.)

Вч.- Яка погода коли на небі хмари?(- Погода хмарна.) Який у вас настрій?

Діти вказують на піктограму «СУМНИЙ»(- Нам сумно.)

Вч.- Молодці. Відповідали вірно. Зараз ми з вами пограємо, а хлопчики подивляться.

Вчитель повідомляє як називається гра та її правила.

Рухлива гра «СОНЕЧКО І ДОЩИК».

Хід гри:Побачивши макет сонця, який тримає вчитель, діти вільно рухаються «ГУЛЯЮТЬ». З'являється хмара (макет хмари), іде дощ, діти біжать ховаються під парасолькою, яку тримає вчитель.

Діти грають.

Вч.- Гру закінчено.(Діти стають у шеренгу)

ВЧ.- Що ми робили? (Хорова відповідь)- Ми грали.)

Вч.- Як називається гра? (- Сонечко і дощик.)

Вч.- Сідайте(глобальне читання таблички)

Практичне завдання «Кольорова вода».

Пояснення, що до виконання завдання, для глухих дітей ведеться за допомогою жестової мови.

Вч.- Поки ми з вами грали подивіться що нам залишили Сонечко, Хмара і

На столі стоять склянки з водою, фарби, пензлик. На наборному полотні піктограми емоцій «РАДІСНИЙ», «ВЕСЕЛИЙ», «СЕРДИТИЙ».

Діти відповідають на запитання: - Що це?, називають предмети за допомогою жестів, елементів фонітики, усно, читають таблички глобально, усно – дактильно, спряжено –відображено, самостійно.

Якщо у дитини виникають труднощі у побудові речень, вчитель допомагає.

Вч.- Зараз ми з вами розфарбуємо воду і дізнаємося про її настрій.

Якого кольору сонце? (-Жовте.) (Дитина фарбує воду у жовтий колір.)

Вч.- На яку емоцію схоже ЖОВТЕ СОНЕЧКО. (На емоцію -РАДОСТІ, ДОБРОТИ.)

Дитина вказує на відповідну піктограму.

Вч.- Якого кольору ДОЩИК? (Синій.) (Дитина фарбує воду в синій колір.)

Вч.- А який настрій у СИНЬОГО ДОЩИКА. (Веселий.)

Дитина вказує на відповідну піктограму.

Вч.- А яка велика темна хмара? (Сердита.)

-І якого кольору буде вода? ████████ – Правильно. Молодці. (Дитина фарбує воду в чорний колір.)

СЛУХОЗОРОВЕ СПРИЙМАННЯ

Вч.- Давайте пограємо. Я буду говорити слова, а ви передавати настрій, емоції. СОНЦЕ (Діти посміхаються). ДОЩИК (Діти весело підстрибують, сміються). ТЕМНА ХМАРА (Діти тупають ногами, сердяться).

ПІДСУМОК ЗАНЯТТЯ.

Вч.- Станьте рівно. Що ви робили на занятті? (Грали, думали, слухали, говорили, читали.)

Заняття закінчено. Всі молодці. Подякуємо один одному.(Дякую.)Вимова слова спряжено за допомогою елементів фонетичної ритміки.

4. Формування діафрагмального типу дихання та тривалого ротового видиху.

Для вміння вимовляти звуки, звукосполучення, слова дитині потрібен довгий та економний видих. Це завдання є дуже складним для дітей з порушенням слуху, так як вони ще не вміють керувати роботою дихальних м'язів.

Діафрагмальний тип дихання є найглибшим, найсильнішим, легені можуть увібрати в себе більше повітря і при мінімум зусиль досягти максимум користі.

Розпочинати тренування необхідно з відпрацювання статичного дихання. Дихальні беззвучні вправи, вдих - носом, видих - ротом, спрямовані на координацію ротового і носового дихання при активній участі діафрагми. Вправи на розвиток діафрагмального дихання формують навички фонаційного дихання, коли на видиху дитина вчиться промовляти різні звуки. Після закріплення навичку фонаційного дихання формується правильне мовне дихання, яке в свою чергу забезпечує утворення голосу. З вимови на довгому видиху голосних і приголосних звуків розпочинається робота над силою голосу.

4.1. Ігри та вправи .

При проведенні ігор, направлених на розвиток у дитини дихання, необхідно мати на увазі, що дихальні вправи швидко стомлюють дитину, навіть можуть викликати запаморочення. Тому такі ігри необхідно обмежувати за часом (можна використовувати пісочний годинник) і обов'язково чергувати з іншими вправами. Перераховані нижче ігри і вправи допоможуть навчити дитину плавно видихати через рот сильний направлений струмінь повітря.

Лети, метелик!

Мета: розвиток тривалого безперервного ротового видиху; активізація губних м'язів.

Устаткування: 2-3 яскравих паперових метелика. Хід гри: Перед початком заняття до кожного метелика прив'яжіть нитку завдовжки 20-40 см, нитки прикріпіть до шнура на деякій відстані один від одного. Шнур натягніть так, щоб метелики висіли на рівні обличчя дитини. Педагог показує дитині метеликів і пропонує пограти з ними.

- Дивися, які красиві різнокольорові метелики! Поглянемо, чи уміють вони літати.

Педагог дме на метеликів.

- Дивися, полетіли! Як живі! Тепер ти спробуй подути. Який метелик відлетить далі?

Дитина встає біля метеликів і дме на них. Необхідно стежити, щоб дитина стояла прямо, при видиху не піднімала плечі, дула на одному видиху, не добираючи повітря, не надувала щоки, а губи злегка висувала вперед.

Дути можна не більше 10 секунд з паузами, щоб не закрутилася голова.

Вітерець.

(мітелочки).

Мета: розвиток сильного плавного ротового видиху; активізація губних м'язів.

Устаткування: паперові султани

Хід гри: Перед початком гри необхідно

підготувати мітелочки. Для цього прикріпіть смужки кольорового паперу до дерев'яної палички. Можна використовувати тонкий цигарковий папір, або ялинкову прикрасу "дощик". Педагог пропонує пограти з мітелочкою. Показує, як можна подути на паперові смужки, потім пропонує подути дитині.

- Уяви, що це чарівне дерево. Подув вітерець - і зашелестіли на дереві листочки! Ось так! А тепер ти дми!

Гра може проводитися як індивідуально, так і в групі дітей. У другому випадку діти дмуть на свої мітелочки одночасно.

Листопад.

Мета: вчення плавному вільному видиху; активізація губних м'язів.

Устаткування: вирізані з тонкого двостороннього кольорового паперу жовті, червоні, помаранчеві листочки; цеберка.

Хід гри: Педагог викладає на столі листочки, нагадує дітям про осінь.

- Уявіть, що зараз осінь. Червоне, жовте, помаранчеве листя падає з дерев. Подув вітер - розкидав все листя по землі! Давайте зробимо вітер - подуємо на листя!

Дорослий разом з дітьми дме на листя, поки всі листочки не з'являться на підлозі. При цьому необхідно стежити за правильністю здійснення ротового видиху, а також за тим, щоб діти не перевтомлювалися.

- Всі листочки на землі... Давайте зберемо листочки у відерко. Педагог і діти збирають листочки. Потім гра повторюється знову.

Сніг!

Мета: формування плавного тривалого видиху; активізація губних м'язів.

Устаткування: шматочки вати.

Хід гри: Педагог розкладає на столі шматочки вати, нагадує дітям про зиму.

- Уявіть, що зараз зима. На вулиці падає сніг. Давайте подуємо на сніжинки!

Дорослий показує, як дути на вату, діти повторюють. Потім всі піднімають вату і гра повторюється знову.

Вітрячок.

Мета: розвиток тривалого плавного видиху; активізація губних м'язів. Устаткування: іграшка-вітрячок.

Хід гри: Перед початком гри підготуйте іграшку-вітрячок. Можна виготовити її самостійно за допомогою паперу і дерев'яної палички. Покажіть дитині вітрячок - вертушку. На вулиці продемонструйте, як вона починає крутитися від подиху вітру. Потім запропонуйте подути на неї самостійно :

- Давай зробимо вітер - подуємо на вертушку. От як завертілася! Подуй ще сильніше - вітрячок крутиться швидше. Гра може проводитися як індивідуально, так і в групі дітей.

Летіть, пташки!

Мета: розвиток тривалого направленого плавного ротового видиху; активізація губних м'язів.

Устаткування: 2-3 різноколірні пташки, складені з паперу (орігамі).

Хід гри: Дитя сидить за столом. На стіл напроти дитини кладуть одну пташку. Педагог пропонує дитині подути на пташку, щоб вона відлетіла якнайдалі (дути можна один раз).

- Яка красива у тебе пташка! А вона уміє літати? Подуй так, щоб пташка відлетіла далеко! Дути можна один раз. Вдихни і набери більше повітря. Полетіла пташка!

В ході групової гри можна влаштувати змагання між двома-трьома дітьми: кожен дме на свою пташку. Перемагає той, чия птиця відлетіла далі. Дорослий стежить за тим, щоб діти не надували щоки, дули лише один раз, сильно не напружувалися.

Котися, олівець!

Мета: розвиток тривалого плавного видиху; активізація губних м'язів.

Устаткування: олівці з гладкою або ребристою поверхнею.

Хід гри: Дитина сидить за столом. На столі на відстані 20 см від дитини покладено олівець. Спочатку дорослий показує, як з силою дути на олівець, щоб він покотився на протилежний кінець столу. Потім пропонує дитині подути на олівець. Другий учасник гри ловить олівець на протилежному кінці столу. Можна продовжити гру, сидячи напроти один одного і перекичувати один одному олівець з одного кінця столу на інший.

Організовуючи гру в групі, можна влаштувати змагання: двоє дітей сидять за столом, перед ними лежать олівці. Дути на олівець можна лише один раз. Перемагає той, чий олівець покотився далі.

Веселі кульки.

Мета: розвиток сильного плавного направленою видиху; активізація губних м'язів.

Устаткування: легка пластмасова кулька.

Хід гри: З кульками можна грати так само, як з олівцями (див. попередню гру). Можна ускладнити гру. Прокреслите на столі лінію. Потім візьміть кульку і покладете на середину столу (на лінії). Двоє дітей сидять за столом напроти один одного, по різні сторони кульки на лінії.

- Треба дути на кульку так, щоб він покотився на протилежну сторону столу. А тобі потрібно постаратися, щоб кулька не попала на твою частину столу. Дути потрібно сильніше. Почали!

Перемагає той, хто зумів здути кульку за лінію, на протилежну сторону столу.

Повітряна кулька.

Мета: розвиток сильного плавного ротового видиху; активізація губних м'язів.

Устаткування: звичайна повітряна куля на ниточці; газова повітряна куля.

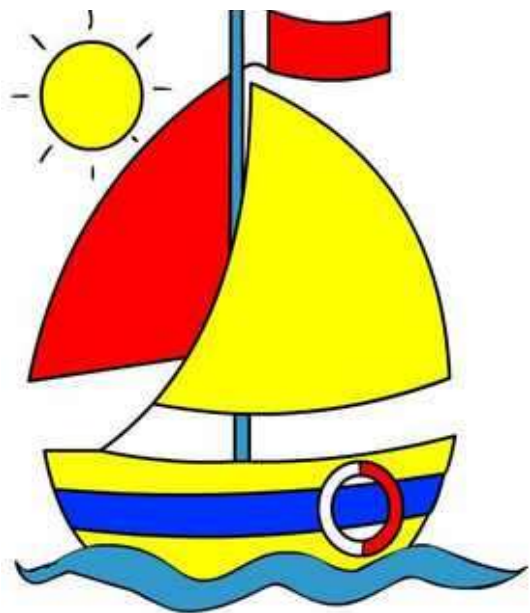
Хід гри: Повісьте повітряну кулю на рівні обличчя дитини. Подуйте на кулю так, щоб вона високо злетіла, потім запропонуйте подути дитині.

Можливий складніший варіант гри. Підкиньте повітряну кульку вгору. Запропонуєте дитині подути на кульку кілька разів так, щоб вона довше не опускалася на підлогу.

- Давай дути на кульку, щоб вона не впала вниз. Ось так! Сильніше!

Можна пограти з повітряною кулею, наповненою газом. В цьому випадку куля прив'язується до стільчика або чому-небудь на підлозі (бажано, щоб ниточка залишалася довгою). На кулю потрібно дути так, щоб вона відлетіла якнайдалі вперед.

Пливи, кораблик!

Мета: розвиток сильного плавного направлено-го видиху; активізація губних м'язів.

Устаткування: паперові або пластмасові кораблики; таз з водою.

Хід гри: На невисокий стіл поставте таз з водою, в якому плаває паперовий кораблик. Спочатку краще використовувати пластмасовий кораблик, оскільки паперові кораблики швидко розмокають і тонуть. Дорослий дме на кораблик, потім пропонує

подути дитяті.

- Уяви, що це море. Давай пустимо в плавання кораблик. Дивися, який сильний вітер! Як швидко поплив наш корабель. А тепер ти спробуй. Молодець!

Гру можна ускладнити, запропонувавши дитині прокотитися на кораблику з одного міста в іншій, позначивши міста значками на краях тазу. В цьому випадку струмінь повітря під час ротового видиху має бути не лише сильним, але і направленим.

Можна проводити гру в групі. В цьому випадку організуйте змагання: чий кораблик швидше припливе до мети.

Бульки.

Мета: розвиток сильного ротового видиху; вчення умінню дуги через трубочку; активізація губних м'язів.

Устаткування: склянка з водою,

коктейльні трубочки різного діаметру.

Хід гри: У склянку, наполовину наповнений водою, опустіть коктейльну трубочку і подуйте в неї - міхури з гучним бульканням підніматимуться на поверхню. Потім дайте трубочку дитині і запропонуйте подути.

- Давай зробимо веселі бульки! Візьми трубочку і подуй в стакан води. Якщо дути слабо - виходять маленькі бульки. А якщо подути сильно, то виходить ціла буря! Давай влаштуємо бурю!

По "бурі" у воді можна легко оцінити силу видиху і його тривалість. На початку занять діаметр трубочки має бути 5-6 мм, надалі можна використовувати тонші трубочки.

Багато дітей, які звиклися пити сік з пакетиків через трубочку, не відразу розуміють, що від них вимагається, можуть почати пити воду (тому на всяк випадок краще використовувати очищену питну воду). В цьому випадку спочатку запропонуєте подути через трубочку на шматочок ватки на столі або на долоньку, щоб відчути повітря, що виходить з трубочки.

Інша з можливих проблем – дитина може кусати і гризти м'яку трубочку або перегинати її. В цьому випадку можна використовувати корпус ручки - прозору трубочку з твердої пластмаси.

Окрім цього, дитина може, тримаючи трубочку в губах, видихати повітря через ніс. В цьому випадку слід акуратно затиснути ніс маляти пальцями і запропонувати подути знову.

Зростай, піна!

Мета: розвиток сильного ротового видиху; активізація губних м'язів.

Устаткування: стакан з водою, коктейльні трубочки різного діаметру, рідина для миття посуду.

Хід гри: Цю гру можна запропонувати дитині після того, як вона навчиться добре дути через трубочку в стакан з водою (не п'є воду, не перегинає трубочку). Додайте у воду трохи рідини для миття посуду, потім візьміть трубочку і подуйте у воду - з гучним бульканням на очах у дитини виросте хмара бульбашок . Запропонуйте дитині зробити теж саме.

День народження.

Мета: розвиток сильного тривалого плавного ротового видиху; активізація губних м'язів.

Устаткування: зефір в шоколаді або пастила; маленькі свічки для торта; іграшковий ведмедик.

Хід гри: Приготуйте зефір в шоколаді або пастилу і увіткніть одну або декілька святкових свічок - сьогодні "день народження ведмедика". Разом з дитям накрийте на стіл, використовуючи іграшковий посуд, запросіть

гостей - зайчика і ляльку, заспівайте для ведмедика пісеньку (ЛЯ-ля-ля. ЛЯ-ля-ля.)

Потім урочисто внесіть "святковий торт" із засвіченою свічкою.

-У ведмедики сьогодні день народження. Йому виповнюється один (або більше) рік. Ми вітаємо ведмедика! Ось святковий торт - допоможи ведмедикові задути свічки.

Коли дитя задуває свічку, стежте, щоб видих був тривалим, сильним і плавним. Поясніте маляті, що у нього є декілька спроб, в кожному з яких дути можна лише один раз. Якщо свічка не потухла - знову набираємо в груди повітря і пробуємо ще раз.

Багато дітей, роблячи правильний видих, не можуть вірно направити струмінь повітря, що видихається, - він проходить повз полум'я свічки. В цьому випадку корисно для наочності запропонувати дути в трубу, зроблену з аркуша щільного паперу (діаметр 3-4 см), оскільки за допомогою труби можна контролювати напрям повітря, що видихається.

Спочатку ставте свічку на відстані близько 30 см від дитяти. Поступово відстань від дитини до свічки можна збільшувати до 40-50 см. Поясніть дитині, що присуватися до свічки дуже близько не слід.

Для подальших ігор із задуванням полум'я підбирайте свічки із стійкою підставою або що стоять на надійному свічнику. Можна придумати інший сюжет гри або просто запропонувати задути полум'я. В цілях безпеки така гра проводиться індивідуально. Необхідно попередити дитину, що свічку не можна чіпати і перевертати.

5. Розвиток дрібної моторики.

Величезну роль в розвитку мови дитини грає сформованість дрібної моторики. Не випадково за старих часів мудрі люди грали в пальчикові потешки, а їх мудрі діти донесли ці ігри до наших часів. Значить, відчували корисність

таких занять, хоча поняття не мали, що багато пізніше вчені виявлять на корі головного мозку сусідство мовної моторної зони (центр Брока) і рухової, яка відповідає за грона рук, тобто ще наші предки, удосконалюючи дрібну моторику, покращували мову. Особливо важлива взаємодія цих зон до 3 років, коли йде найактивніше формування мови дитини (пам'ятаємо, що до 3 років у тих, які чують, нормально розвинених дітей фраза повинна вже бути сформована), тому починати займатися необхідно з самого народження дитини. Згинаючи-розгинаючи маляті пальчики, масажуючи йому грона, треба знати – в цей час посилаються імпульси в його мовні центри. Розвиваючи дрібну моторику і готуючи руку до письма, не треба забувати, що ручку, звичайно, тримають всього три пальці (великий, вказівний і середній), але у вправах ми задіємо всі п'ять кожної руки, збільшуючи ефект розвитку тонкої моторики і вплив на мову. У рухах чергуємо стискування, розтягування, розслаблення, стежимо за розподілом тону в гронах і пальцях.

Незалежно від ведучої, доміантної руки дитини, в роботу мають бути включені обидві руки. Зв'язок руки з мозком перехресний: права рука пов'язана з лівою півкулею, а ліва рука - з правою. Мова - неізолювана одиниця, ми впливаємо на всю територію кори головного мозку: стимулюємо як процеси мислення (ліва півкуля), так і творчий, креативний початок (права); розподіляємо енергію рівномірно (стомлена збуджена півкуля загальмує, незадіяна - прокинеться, активізується).

Чим більше вміє рука, тим розумніше її володар.

5.1. Вправи « Веселі пальчики ».

Для поліпшення зв'язків між півкулями головного мозку деякі вправи грамотно робити в наступній послідовності: - симетрично; - почергово; - одночасно, наприклад:

КОЗА:

Дві долоні – симетрично, дві кози – симетрично.

Одна долоня - одна коза : міняти положення по черзі.

Одна долоня – одна коза : одночасно міняти положення.

1 і 4:

Чотири - це великий палець притиснутий до долоні, останні прямо, симетрично.

Один – це великий палець з кулака.

Один – Чотири - міняти положення по черзі.

Один - Чотири - одночасно міняти положення.

ПТАШЕНЯТА В ГНІЗДІ:

Обхватити всі пальчики правої руки лівою долонею і ними ворушити

ПТАШКА :

Долоні повернені до себе, великі пальці випрямлені від себе і переплетені (як би чіпляються один за один), великі пальці - голівка, останні зімкнуті пальці - крила. Помахати ними.

ФІЛІН:

Руки в кулачок, притиснуті, великі пальчики - вгору (вушка), вказівні пальці разом; вони виставлені на вас (ніс).

ПІВНИК:

Долоня вгору, вказівний палець спирається на великий. Останні пальці розчепірені в сторони і підняті вгору.

КУРОЧКА:

Долоня розташовується горизонтально. Великий і вказівний пальці утворюють око. Наступні пальці накладаються один на одного в напівзігнутому положенні.

ГУСАК :

Передпліччя вертикальне. Долоня під прямим кутом. Вказівний палець спирається на великий. Всі пальці притиснуті один до одного.

5.2. Сумісні вправи «Пальчикова і артикуляційна гімнастика».

"КУЛЬКА":

Надути щоки. Здути щоки. Всі пальчики обох рук в "щіпці" і стикаються кінчиками. У цьому положенні дмемо на них, при цьому пальчики набувають форми кулі. Повітря "виходить", і пальчики приймають вихідне положення.

"МИШКА":

Губи в посмішці. Рот напіввідкритий. Виголосити "а..." і прикусити широкий кінчик язика (зловили мишку за хвостик). Середній і безіменний пальці упираються у великий. Вказівний і мізинець зігнуті в дуги і притиснуті до середнього і безіменного пальців.

"КІШКА":

Губи в посмішці. Рот відкритий, кінчик язика упирається в нижні зуби. На рахунок 1 - вигнути язик гору, упираючись кінчиком в нижні зуби. Пальці обох рук в «щипці» стискаються кінчиками. На рахунок 1- середній і безіменний пальці упираються у великий. Вказівний і мізинець підняті догори.

"КОНЯЧКА":

Губи в посмішці. Рот напіввідкритий. Поклацувати язиком (як клацають конячки). Права долоня на ребрі від себе. Великий палець догори. Зверху на неї накладається ліва долоня під кутом, утворюючи пальчиками гриву. Великий палець догори. Два великі пальці утворюють вуха.

"ЗАЙЧИК І БАРАБАН":

Посміхнутися. Відкрити рот. Кінчиком язика постукати за верхніми зубами "де-де-де". Пальчики в кулачок. Вказівний і середній пальці вгору, вони притиснуті. Безіменним і мізинцем стукаємо по великому пальцю.

"СЛОН":

Утворити хобот слоника, витягнувши вперед губи трубочкою, набирати воду, злегка при цьому прищмокуючи. Долоня на себе. Середній палець впущений. З одного боку він затиснутий мізинцем і безіменним, а з іншої - вказівним і великим. Ворушити середнім пальцем. Гойдаємо всією кістю.

Список літератури

1. Акименко В.М. Новые логопедические технологии. Ростов – на Дону. – Феникс, 2008.
2. Алябьева «»Развитие воображения и речи детей 4-7 лет: Игровые технологии. – М.: ТЦ Сфера, 2005.
3. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку « Я у світі» М-во освіти і науки України, Акад. Пед. Наук України; наук. ред. та упоряд. О.Л. Кононенко. – К.:Світич, 2008.
4. Беззубцева Г.В., Андриевская Т.Н. Развиваем руку ребенка, готовим ее к рисованию и письму. – М.: Издательство «ГНОМ и Д», 2003.
5. Борисенко М.Г., Лукина Н.А. Наши пальчики играют (Развитие мелкой моторики). – СПб.: «Паритет», 2002.
6. Боскис Р.М. Учителю о детях с нарушением слуха. Москва – «Просвещение», 1988.
7. Воробьева Т.А., Крупенчук О.И. Мяч и речь: Игры с мячом для развития речи, мелкой моторики и общей моторики. – СПб.: КАРО, 2003.
8. Головчиц Л.А. Дошкольная сурдопедагогика. Гуманитарное издание Центр ВЛАДОС, 2001 г.
9. Громова О.Н., Прокопенко Т.А. Игры-забавы по развитию мелкой моторики у детей. 50 упражнений с музыкальным сопровождением. – М.: Издательство «ГНОМ и Д», 2002.
10. Дьякова Е.А. Логопедический массаж: Учеб. Пособие для студ. Высш. Учеб. Заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 2003.
11. Засенко Н. Ф. Основы сурдопедагогії. – К.: КДПУ, 1990.
12. Картушина М.Ю. Логоритмические занятия в детском саду: Методическое пособие. – М.: ТЦ Сфера, 2004.
13. « Комплекс заходів для розвитку дрібної моторики та вправності рук.» І. Девічинська. Дефектологія.

14. Корсунська Б.Д. Методика обучения глухих дошкольников речи.- М. Педагогика, 1969 г.

15. Краузе Е.Н. Логопедический массаж и артикуляционная гимнастика: Практическое пособие. – СПб.: КОРОНА принт, 2004.

16. Лопухина И.С. Логопедия – речь, ритм, движение: Пособие для логопедов и родителей. СПб.: Дельта, 1997.

17. Новиковская О.А. Логоритмика для дошкольников в играх и упражнениях. – СПб.: КОРОНА принт, 2005.

18. Поваляева М.А. Дидактический материал по логопедии: Сказки о веселом Язычке. – Ростов н /Д.: Изд-во «Феникс», 2002.

19. Рычкова Н.А. Логопедическая ритмика. Диагностика и коррекция нарушений произвольных движений у детей, страдающих заиканием. Методические рекомендации. – М.: Ассоциация авторов и издателей «Тандем», изд-во «ГНОМ-ПРЕСС», 1998

20. «Сім'я і школа»№5.1989. Піктограми.

Зміст.

1. Вступ. Слух і навколишній світ.....	3
2. Педагогічна реабілітація.....	4
3. Розвиток моторики та її значення	5
3.1. Артикуляційна гімнастика.....	6
3.1.1. Артикуляційні вправи.....	9
3.1.2. Казки з елементами артгімнастики.....	13
3.2. Емоції та міміка обличчя.....	13
3.2.1. Мімічні вправи.....	14
3.2.2. Конспект заняття.....	16
4. Формування діафрагмального типу дихання	24
4.1. Ігри та вправи.....	25
5. Розвиток дрібної моторики.....	35
5.1. Вправи « Веселі пальчики».....	36
Список літератури	41
Зміст	44